

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента Моргун Надії Сергіївни на дисертацію Никифоренка Юрія Леонідовича на тему: «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав», подану до захисту в спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Перейняття кримінального провадження є однією з форм міжнародного співробітництва, яке полягає у здійсненні компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом (п. 3 ч. 1 ст. 541 КПК України).

Відповідно до статистичних даних Офісу Генерального прокурора щодо міжнародно-правового співробітництва у кримінальному провадженні, перейняття кримінального провадження у 2019 році становило 6,4 %, у 2020 році – 9,7 %, у 2021 році – 8,3%, у 2022 році – 7,5 % серед усіх форм міжнародного співробітництва під час досудового розслідування чи судового розгляду.

Інститут перейняття кримінального провадження в Україні вперше було закріплено на підставі Закону України від 16 червня 2011 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах». У зв'язку із прийняттям КПК України 13 квітня 2012 року нормативну регламентацію кримінального провадження у порядку перейняття було вдосконалено.

Попри пильну увагу науковців до таких питань, як проблеми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, перейняття кримінального провадження як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що є дотичними до теми рецензованої роботи,

досі недостатньо висвітленою є проблематика, порушена автором у дисертації. На сьогодні не було проведено комплексних, системних та узагальнюючих досліджень, які б розкривали всі аспекти цієї теми, а наявні публікації правників стосуються лише окремих аспектів перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

В той же час, поза увагою законодавця залишилися окремі питання правової регламентації цього кримінального процесуального інституту, зокрема – це можливість затримання особи під час вирішення питання про перейняття кримінального провадження, визначення процесуального рішення про перейняття кримінального провадження чи про відмову у перейнятті тощо. Значна кількість питань залишається нез'ясовною, недослідженою та такою, що потребує врегулювання на законодавчому рівні.

У зв'язку із цим, актуальність теми дисертації Л. В. Никифоренка «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав» не викликає сумнівів як у науковому, теоретичному, так і практичному аспектах.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 12 листопада 2020 року (протокол № 22), уточнено 25 квітня 2023 року (протокол № 9) і зареєстровано Координаційним бюро НАПрН України (№ 714, 2020 рік).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора засвідчують логічність структури дослідження, що надало можливість дисертанту визначити мету, об'єкт, предмет і завдання роботи та всебічно й повно проаналізувати задекларовану тему.

У роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання, які дали змогу висвітлити й вирішити низку теоретичних та практичних питань теми дослідження. Застосовано, зокрема, історико-правовий, діалектичний, формально-юридичний, формально-логічний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний методи, а також метод системно-структурного аналізу. Це

дозволило належним чином обґрунтувати відповідні положення наукової новизни отриманих дисертантом наукових результатів. Зміст дисертації відповідає обраній темі, характеризується логічністю та комплексністю. Матеріал дисертації викладено послідовно й доступно, робота оформлена відповідно до встановлених вимог.

Дисертант проаналізував значну кількість джерел (221 найменувань), ґрунтовно вивчив роботи інших науковців, що надало можливість вирішити наукову задачу, сформулювати пропозиції та рекомендації з удосконалення положень національного законодавства щодо сутності та правової процедури перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

Обґрунтованість сформульованих у дисертації висновків забезпечена емпіричними даними, а саме рішеннями Конституційного Суду України, постановами й ухвалами Верховного Суду; рішеннями у справах, які розглядав Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ); ухвалами та вироками національних судів, зокрема тими, які розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; результатами вивчення матеріалів 170 кримінальних проваджень; узагальненими результатами анкетування 175 слідчих, дізнавачів, прокурорів, суддів м. Києва, Київської, Вінницької, Чернігівської та Запорізької областей; офіційними статистичними й аналітичними даними, опублікованими на сайті Офісу Генерального прокурора.

Результати наукового дослідження викладено у 5 наукових публікаціях, що включені Міністерством освіти і науки України до переліку наукових фахових видань, а також у 4-х тезах доповідей, що опубліковані у збірниках науково-практичних конференцій та засідань круглих столів.

Отже, дисертація Л. В. Никифоренка «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав» виконана на високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація Л. В. Никифоренка є одним із перших у сучасній вітчизняній науці кримінального процесу комплексних досліджень, у

якому на монографічному рівні викладено проблемні аспекти перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни.

Зокрема, уперше на підставі наукових узагальнень розмежовано «приводи», «підстави» й «умови» перейняття кримінального провадження, доведено, що приводом до початку кримінальних процесуальних правовідносин у формі перейняття є клопотання компетентного органу іноземної держави з необхідними додатками; підставами є фактичні дані, наявності яких можуть здійснювати перейняття кримінального провадження; умови – це додаткові фактичні дані, які визначають доцільність здійснення цієї форми міжнародного співробітництва; виявлено прогалину КПК України щодо забезпечення права знати про розгляд питання щодо перейняття кримінального провадження, запропоновано доповнити КПК України положенням щодо необхідності повідомлення особи про отримання щодо неї відповідного клопотання.

Також дістали подальший розвиток: визначення етапів становлення та розвитку як міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні загалом, так й інституту перейняття кримінального провадження; дефініція перейняття кримінального провадження; класифікація перейняття кримінального провадження; порівняльний аналіз перейняття кримінального провадження з іншими формами міжнародного співробітництва; обґрунтування законності та доцільності застосування тимчасового арешту на етапі вирішення питання про перейняття кримінального провадження.

Крім зазначеного, у роботі містяться інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни здійсненого дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, здебільшого є аргументованими й

переконливими, містять самостійний критичний аналіз. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження. Під час їх доведення та обґрунтування автор використав широке коло вітчизняних наукових публікацій, міжнародно-правові та національні нормативно-правові акти, судову практику тощо.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені в дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані в таких сферах: у *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до норм КПК України з метою вдосконалення положень, які регламентують порядок перейняття кримінального провадження від іноземних держав (лист до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 18 липня 2023 року, вих.. № 46/03/114 ВР); у *правозастосовній діяльності* адвокатів (акт Офісу Генерального прокурора від 5 липня 2023 року); у *науково-дослідній діяльності* – під час підготовки науково-практичних і науково-методичних матеріалів, у науково-дослідній діяльності здобувачів вищої освіти академії (акт Національної академії внутрішніх справ від 13 червня 2023 року); в *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін, підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій з таких навчальних дисциплін: «Кримінальний процес», «Загальні засади міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні», «Міжнародні стандарти застосування заходів забезпечення кримінального провадження», «Практика Європейського суду з прав людини в кримінальному провадженні» (акт Національної академії внутрішніх справ від 14 червня 2023 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Л. В. Никифоренка викладена українською мовою та має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація містить анотацію, список публікацій, зміст, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, які охоплюють вісім підрозділів,

висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації – 261 сторінка.

Анотація в стислій формі відображає основні тези дослідження, викладена українською та англійською мовами, доповнена переліком публікацій здобувача, у яких висвітлено основні результати дослідження.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, схарактеризовано ступінь наукової розробленості, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету дослідження, окреслено поставлені завдання наукового пошуку, сформульовано об'єкт і предмет дослідження, описано використані методи пізнання, емпіричну базу, аргументовано наукову новизну отриманих результатів, зазначено про особистий внесок здобувача й інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-правові основи кримінального провадження в порядку перейняття»** здійснено аналіз стану наукової розробленості теми дослідження, за результатами чого сформульовано висновки щодо браку комплексних наукових досліджень з зазначеної проблематики. Детально схарактеризовано теоретичні та правові основи перейняття кримінального провадження. Зокрема, розкрито генезу цього інституту, визначено, що міжнародне співробітництво загалом і перейняття кримінального провадження зокрема пройшли 7 етапів розвитку. Становлення перейняття як самостійного кримінального процесуального інституту відбулося 2011 року після його закріплення в нормах Кримінально-процесуального кодексу України, а вдосконалення пов'язано з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України 2012 року. Дисертантом надано визначення *перейняття кримінального провадження*, та запропоновано внесення змін до норм КПК України. Класифіковано перейняття кримінального переслідування на стандартне перейняття і перейняття як додаткова умова екстрадиції, а також на перейняття кримінального провадження щодо особи, яка є громадянином переймаючої держави, щодо іноземця чи особи без громадянства.

Проаналізовано положення міжнародних актів, ратифікованих Україною, рішень органів Європейського Союзу, законодавства деяких іноземних країн, практики ЄСПЛ, окреслено основні нормативно-правові акти щодо форм міжнародного співробітництва. Науково обґрунтовано зміст і розмежування термінів «перейняття» і «міжнародна правова допомога в кримінальному провадженні».

У розділі 2 «Належна правова процедура перейняття кримінального провадження від іноземних держав» у результаті розроблення зазначеної проблематики дисертантом удосконалено науковий підхід до розуміння приводів до початку кримінальних процесуальних правовідносин щодо перейняття кримінального провадження та умов перейняття кримінального провадження.

Схарактеризовано структуру процесу перейняття кримінального провадження з огляду на особливості та проблемні питання, які постають під час перейняття кримінального провадження. Виділено етапи кримінального провадження в порядку перейняття: 1) отримання від компетентного органу іноземної держави відповідного запиту, який є приводом до виникнення правовідносин у формі перейняття; 2) перевірка наявності підстав для перейняття кримінального провадження з можливістю застосування тимчасового арешту реалізації права на захист; 3) безпосереднє перейняття матеріалів кримінального провадження та здійснення досудового розслідування; 4) судовий розгляд кримінального провадження, отриманого в порядку перейняття.

Дисертантом запропоновано алгоритм застосування запобіжного заходу під час екстрадиції. Здійснено порівняльний аналіз застосування запобіжного заходу за таких форм міжнародного співробітництва, як перейняття кримінального провадження та екстрадиція, доведено ідентичність підстав, мети, суб'єктів та процесуальної форми їх застосування.

Розділ 3 «Допустимість доказів, отриманих до перейняття кримінального провадження від іноземних держав» присвячено проблемним

питанням допустимості доказів. Встановлено, що у разі недостатності доказів, які давали б підстави для висновку про наявність обґрунтованої підозри у вчиненні громадянином України, який перебуває на території України, кримінального правопорушення, у перейнятті кримінального провадження має бути відмовлено.

У роботі окреслено обставини, за яких докази є недопустимими. Аргументовано, що відомості, які містяться в матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження, є недопустимими доказами, якщо вони: отримані з порушенням прав людини й основоположних свобод; здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок такого порушення прав і свобод людини.

Після кожного розділу й дисертації загалом сформульовано **висновки**, у яких вичерпно висвітлено зміст розглянутих питань. Висновки відповідають отриманим результатам, мають належну аргументацію, мають високий рівень достовірності.

Таким чином, дисертація Ю. Л. Никифоренка відповідає наявним вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання – удосконалення теоретичних і практичних положень процесуального порядку перейняття кримінального провадження від іноземних держав.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Никифоренка Юрія Леонідовича є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію Ю. Л. Никифоренка, варто відзначити й певні суперечливі або спірні положення. Окремі питання предмета дослідження, на думку рецензента, потребують певних уточнень і додаткової аргументації під час захисту:

1. У підрозділі 1.3. автор доходить висновку, що «переїняття кримінального провадження є альтернативою екстрадиції, адже його застосовують тоді, коли видача особи, що підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, неможлива або у видачі такої особи відмовлено» (сторінки 79-80).

В той же час, автору варто було б зауважити, що переїняття кримінального провадження є не лише альтернативою екстрадиції, а застосовується і з метою запобігати паралельним провадженням щодо одних і тих самих фактів та однієї й тієї самої особи.

2. На сторінці 118 автор вказує, що «у КПК України не йдеться про можливість застосування арешту майна на етапі вирішення питання про переїняття кримінального провадження. Утім таку процедуру визначено в ст. 28 ЄКППКС. ... Ураховуючи, що ЄКППКС ратифікована Україною, а тому є джерелом кримінального процесуального права, можна стверджувати, що на етапі вирішення питання про переїняття кримінального провадження, яке може тривати протягом 20 днів, компетентні органи України не лише можуть застосовувати тримання під вартою, а й вирішувати питання про накладення арешту на майно особи, щодо якої вирішують питання про переїняття кримінального провадження», при цьому зазначаючи, що «регламентація в КПК України процесуальної форми накладення арешту на майно на етапі вирішення питання про переїняття кримінального провадження є предметом окремого наукового дослідження».

Втім, на думку рецензента, аналіз окремих питань накладення арешту на майно на етапі вирішення питання про переїняття кримінального провадження лише б сприяло всебічності висвітлення проблем переїняття кримінального провадження від іноземних держав.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Никифоренка Юрія Леонідовича, оскільки не стосуються найбільш значних положень і висновків роботи й не применшують належного її рівня. Вони можуть слугувати підґрунтям для

дискусії в процесі захисту дисертації, а також напрямами майбутніх досліджень дисертанта.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
 Дисертація Никифоренка Юрія Леонідовича на тему: «Перейняття кримінального провадження від іноземних держав», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку науки кримінального процесу. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Никифоренко Юрій Леонідович – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент –

Професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
кандидат юридичних наук, доцент

Надія МОРГУН

Н. Моргуна
засвідчено
 В.В.П. ФАХОВЦЬ
 В.В.П. В.П.
 АНТ ПОЛІЦІ
 ІРИНА ШЕВЧУК